

Párisi levél.

Páris, 1899. sept.

(Az orthodoxok egyetemes zsinata Bordeaux-ban; igényeik és tekintélyi elvük.
Az Arago boulevardi új templom A francia lelkészek segélyegylete.)

Szerkesztő ur!

Multkori levelemben jeleztem, hogy az orthodoxok meg vannak különözve a Lyonban tartandó conferentiára nézve. Azóta megtartották a bordeaux-i zsinatot. A mint előre lehetett látni, az ügyre nem sok eredménnyel. Oly nagy nyomást gyakoroltak a hivekre, hogy nagyobb részt szélső orthodoxokat választottak a zsinat tagjaiul és a mérsékelték közül, a melyiket csak lehetett, kihagyták. Ugy, hogy e szélső orthodox többségből alkotott zsinat nemesak a liberálisok ellen harczott, hanem a mérsékelt orthodoxok ellen is, mivel a kibékülést nem akarja. Hogy a bordeauxi zsinat határozatait meg lehessen érteni, szükség a kérdés jelen állapotát emlékeztetbe idézni.

Három éve, hogy a lyoni conferentia testvéries szellemben lépést tett a liberalis és orthodox felfogásoknak — az egyházra vonatkozó felfogásoknak — a kibékítésére. A két pártból egy bizottságot küldött ki, hogy találjon módot arra, hogy az államkormány engedélyezze egy központi tanács felállítását a ref. egyház számára addig is, míg a „Synode officiel“, a rendes zsinat tartását módjában lenne engedélyezni. A lyoni conferentia azt is elhatározta, hogy minden három évben összejön, hogy számbavegye, hogy a bizottság mire jutott és mit kell még tenni. Így áll a dolog. És mit tett a bordeauxi zsinat a dolgok ily állásával szemben? A nagy többség elhatározta, hogy a közelebbi lyoni conferentia legyen az *utolsó*, hogy ez a conferentia ne nevezzen ki többé bizottságot a további működésre, s útásításúl adta a zsinat azt is, hogy ehez a határozatához minden körülmények között ragaszkodjanak azok, kiket a conferentiára küldenek. A zsinat rendeleteket adott és nem taná-

esokat. S kinek rendelkezik? A lyoni conferentia tagjainak?, kik a consistoriumok által neveztetnek ki, az állam által elismert hivatalos testületek által. És kik eme zsinat tagjai? Az egyháznak egyszerű tagjai, kik nem a consistoriumok képviselői. Az orthodox párt egy maga szeretné kormányozni az egyházat, holott a francia reformált egyház kormányzata a consistoriumok kezébe van letéve, mely testületeket az állam egyedül ismer el törvényeseknek, melyekben orthodoxok és liberalisok együtt üléseznek és határoznak. Hogyha az orthodox párt tovább is erőlteti, hogy az ő nem törvényszerű zsinatainak működése állíttassék a consistoriumok működése helyébe, az összeütközés és a szakadás csaknem kikerülhetetlen lesz. S tényleg ez az, mit a szélső orthodoxok akarnak, s e szándékukat nem is titkolják. Meg akarnak szakítani a liberálisokkal minden összekötetést. Nekik terhükre van, hogy a consistoriumokban is érintkezzenek a liberálisokkal. Ezért nem tetszenek nekik a lyoni conferentiák is, melyeknek célja a kibékülés és a rendes, a törvényszerű zsinat előkészítése. Az orthodoxok éppen azt nem akarják, hogy a rendes zsinat létrejőjön, hol együtt kellene helyet foglalni a liberálisokkal és az egyházat együtt kormányozni.

Ily szellem uralkodott a bordeaux-i nem rendes zsinaton. A lyoni conferentiát előre kárhoztatták és a conferentiára megválasztottaknak útasítást adtak, hogy a szerint járjanak el, mit a zsinat rendelt, s nem a mint lelkiismeretük hozza magával. Ez ellen magában a zsinatban erélyes tiltakozások emelkedtek. Egy tag a maga részéről kijelentette, hogy ő, ha Lyonba menne, teljes szabadsággal és lelkiismerete szerint járna el. De az ily tiltakozásra nem hallgattak. Sőt 114 egyházi és világi tagnak írásbeli tiltakozását is elvetették, holott mind orthodoxok irták alá e tiltakozást. A lyoni conferentiára tehát elmennek, de azért, hogy megakadályozzák, hogy az valamit végezzen. Többségben lesznek-e ott is? Kétségtelenül nem, mert a consistoriumok, melyek a conferentiái tagokat választják, nagyobb részint mérsékelt orthodoxokból állanak. Ugy, hogy a lyoni conferentián a többséget liberálisok és mérsékelt orthodoxok fogják alkotni. De azt nem lehet mondani, hogy e többség mégis tehet valami hasznosat az egyház számára. Mert mi fog történni? Több mint bizonyos, hogy a szélső orthodoxok mihelyt látják, hogy nem ők az urak, a conferentiát tömegesen fogják odahagyni. S ha a mérsékelt orthodoxok benmaradnának is és hagynák a szélsőket menni, ez a mérsékelték és szélsők szakadására vezetne s két párt

helyett lenne három. S ily megoszlás annál sajnálatosabb lenne, mert éppen a jelenlegi viszonyok közt a frenczia protestánsoknak szükségük van arra, hogy minden erejüket egyesítsék az ellenség ellen. A mérsékelt orthodoxok a bordeaux-i zsinat óta nagyon elégedetlenek, úgy, hogy nem lehet tudni mi következik. „La Vie Nouvelle“ így irt: „A bordeaux-i zsinat az volt, a mi lehetett; a harez zsinata a *mérsékelt* ellen, a szélsőség zsinata. A mérsékelt zsinatiak lelkiismerete ellen támadást intézve, túlmént a zsinat illetékességén, túllépett jogkörén. A mi valóban rettenetes, hogy egy huguenotta zsinat, huguenottákból alkotva, másnak a lelkiismeretén taposott . . . Kijelentem, hogy a zsinat tekintélye csak addig terjed, hol lelkiismeretem kezdődik; a lyoni conferentián ha jelen lennék, figyelmesen meghallgatnám többi társaimat és szavaznék lelkiismeretem indítása szerint, csak is a szerint. A zsinat hatalma ott végződik, hol az Isten tekintélye kezdődik . . . Testvéreink önmagukat csalják meg. Hozzájuk fordulok, rájuk hivatkozom. Hivatkozom a pártszavazatról saját lelkiismeretük szavára . . . Hogyha szerencsétlenül esőkönösen megmaradnak egy hibában, mely most még menthető, de makaességük által menthetetlen lesz, akkor számunkra nem marad más, mint hogy szomoruan, de teljes határozottsággal szívünket szét tépve, lelkünket megmentjük és velük szembe a lelkiismereti szabadság huguenotta zászlóját magasra emeljük“. Ebből lehet látni, hogy a mérsékelt orthodoxok nem hajlandók a bordeaux-i zsinat tekintélyi határozata előtt meghajolni, jobban mondva a szélső orthodoxoknak amaz igénye előtt, hogy az egész egyházon ők uralkodjanak. Hasonlóan nyilatkoztak más mérsékelt orthodoxok is.

A szélső orthodoxok miatt három év óta semmit sem javult a helyzet. A bordeaux-i zsinaton nem átalálták azt a határozatot is hozni, hogy a lelkészek a zsinat által *neveztesse* ki. Így tehát nem akarnak a consistoriumokról tudni. Szerencsére az állam meg az ily határozatokat nem fogja számbavenni. Az is igaz, hogy az oly egyházközségekben, melyek a zsinat rendelkezése szerint járnak el, és ez megtörténhetik, a lelkész nem lesz egyéb csak a zsinat aláztos szolgája. A visszaeső szellem, mely a zsinat határozataiban uralkodott, abban az indítványban is nyilvánult, melyet a Kálvin szigorú követői tettek, hogy vissza kell térni a „Confession de foi de la Rochelle“-re. Ez eléggé mutatja, hogy mennyire menének némely orthodoxok, ha menni engednék.

Bárhogyan a lyoni conferentia nov. 8-án összejön. A zsinat

állandó bizottsága felhívását kiküldötte a consistoriumokhoz, hogy válaszszanak a conferentiára küldöttüket. A liberalisok delegációja is hasonlóan kiküldte felhívását a consistoriumokhoz. A „Vie nouvelle“ a mérsékelt orthodoxok lapja ez utóbbiról azt írta: „Mindazok az orth. olvasók, kiket a pártszellem nem vakított el s kik nincsenek előre elhatározva, hogy rosznak találjanak mindent, a mi az ellenpárttól jön, a mi liberalis testvéreinknek békülékeny és határozott kijelentéseit velünk együtt kedvezően fogják megítélni. Semmi keserűség nem nyilatkozik azokban. Pedig az alkalom elég kísértő volt, hogy a szélső orthodoxok gyalázó szavaira, gyalázó szavakkal feleljenek. A liberalisok ellentálltak a kísértésnek. A bordeaux-i zsinatról mérséklettel és testvéri tisztelettel beszélnek. Mondhatom, hogy az orthodoxoknak példát adtak, melyről gondolkozhatnak . . . Köszönettel tartozunk liberalis testvéreinknek erősítő szövegükért“. Hogyha a mérsékelt orthodoxok szavai és nézetei visszhangra találnak a zsinatos egyházakban, remélhetjük, hogy a lyoni conferentiában nem fognak esalatkozni azok, kik az elfogultság ellen harcolnak. De ismétlem, nem lehet előre megmondani, hogy az ész fog-e a szenvedélyen uralkodni. November hónap megmutatja, hogy aggodalmunk vagy reményünk válik-e valóra. Vajha a francia protestantismus győzelmesen kerülni ki a nehéz helyzetből, a melyben most van.

— Megigérttem, hogy szólni fogok a protestans architectura egy új kísérletéről, az Arago boulevardi templomról. E kísérlet egy fiatal genfi építész, Augustin Rey műve. A külsőről nem mondhatom, hogy az valami nagyszerű. A helyzet az építészt nagyon korlátozta művészi és vallási eszméjének kivitelében. Tényleg nagyon szűk tér állott rendelkezésére egy ház miatt, melyet meg kellett tartani s mely nem engedte, hogy az épület homlokzatát úgy csinálja, a hogy szerette volna. Mégis arra kellett törekednie, hogy a templom homlokzatát ne tegye tönkre a szomszéd ház homlokzata. Ezt a nehézséget előnyösen oldotta meg. De a szemlélő mégis azt érzi, hogyha nagyobb tér felett rendelkezik, több szabadsága lett volna eszméje valósitására és hogy az épület külsőleg is nagyszerű lett volna. De így is a milyen, van mit nézni rajta. Az épület belseje az, melybe belépve az embert a mély áhitat érzelme tölti be. A keresztforma épületet egy központi kupola világítja meg, melynek kellemes kékre festett ablakain csillagok vannak elhintve. Az architecturái vonalak e kupolába futnak összhangzatosan össze. A félig árnyékolt, de elégségesen és jólható világos-

ságu templomban, az embert mély áhitat szállja meg, a mint oly igazán mondták, „az Istennel való titkos és személyes közösség érzete“. E templom hatalmas hívás, hogy az ember a külvilág zaját feledje. Szerencsés ujtás, hogy a padok nem úgy vannak rendezve, hogy a hallgatók egyenközű sorokban üljenek. A szószék körül vannak csoportosítva, az épület alakja, a kereszt különböző ágai szerint. Ugy, hogy a hívek úgy érezhetik, mintha egy családot alkotnának. Az ülések úgy vannak rendezve, hogy az előlülőnek nem a hátát nézi a mögötte ülő, mint az az egyenes vonalú padoknál szokott lenni. A padoknak ez új elrendezésében több családiaság, testvériség van és az építész, nekem úgy tetszik, egészen az evangélium szellemében járt el.

Merész és nagyon szerencsés ujtása Rey építésznek az épület belső falainak díszítése. Sok ügyességre és vallásos érzékre volt szüksége, hogy e díszítésben a protestáns szellemet és szokásokat ne sértse. Ő úgy látszik úgy gondolkodott: Hogyha egy templomban minden vasárnap a Jézusról és az ő munkájáról beszélnek, miért ne jeleníteném Jézusnak e munkáját és tanításait? És ő a falakra egy freskosorozatban rátette Jézus Krisztusnak példázatait és tanításának néhány főbb tényét. Egy fresko-sorozatban, de ez alatt nem festést kell érteni. Nem, az egy ujnemű mozaik; esiszolt, azurkék üvegből készített mozaik, teljes öszhangban a kupolán át jövő világossággal és egy testet alkotva a templom oldalfalaival. Semmi nem sérti a szemet, semmi nem beszél az érzékekhez a szellem szemléletének rovására. Ellenkezőleg ezek nagyszerű jelvények, melyek nemhogy a Krisztus munkáját alább szállítanák, sőt eszményítik és annak örök igazságát láttatni engedik. Mindenik evangéliumi jelenethez, melyek magukban is oly kifejezők, egy aláírás is van az evangéliumból, mely azt magyarázza. Így például a jó samaritanusról szóló példázatnál. A könyörületes ember le van hajolva a megsebzett fölé és alatta e szavak: „Eredj el és te is akképpen cselekedj“. Az evangéliumi jelenet nagyszerűleg van viszszaadva, főszege szépészeti jelleggel és az a hívekre nézve nagyszerű vallásos szemléleti tárgy, a szó magasabb értelmében. E jelenetek képeit, e költői megindító jelvényeket látva az ember azt érzi, hogy e nemesített művészet egy pillanatra sem szűnik meg a vallásból valónak lenni. És ez az az eszme, mely az Arago boulevardi templom építészének szellemében egy pillanatra sem szűnt meg jelen lenni. Ihlettségével arra törekedett, hogy tisztán kifejezze

a keresztény szellemet és a keresztény életet. Ezért, hogy szépzetszeti ujitásának sokkal nagyobb fontossága van, mint első tekintetre látszik. Az nemcsak a protestantismust érdekli, hanem általán a keresztény művészetet. Az oly kísérlet, melyet követhetnek és bátran követhetnek.

Igaz, hogy Rey műve a protestánsoknak nem mind nyerte meg a helyeslését. Hogyha némelyek, sőt a legtöbben, méltányolták lelkiismeretes törekvését, mely szerint a művészetet a vallásos érzelem nyilvánítására használta, mások nem akartak abban egyebet látni, mint félig pogány, következképp rosz dolgot. Ez utóbbiak, nekem ugy tetszik túloznak, összezavarva emez eszményiséggel alkotott jelvényeket a római egyház durva bálvány imádásával. Egyébiránt a vallásos művészet feletti vita csaknem oly régi, mint a kereszténység. Erre az egyházi atyák számos példát szolgáltatnak. Némelyek, mint Alexandriai Clement, az eszmény nyilvánulásait látják az emberi szellem minden egészséges munkájában, mások mint Tertullianus, a sátán inspirációját az emberi bölcsesség műveiben. Annyi bizonyos, hogy a cultus, mely a lélek érzelmeinek külső kifejezése, kell hogy formákat alkalmazzon. S minél tisztultabbak e formák, minél inkább közelednek az eszményi széphez, szóval minél tisztább művészettel vannak alkotva, annál inkább felemelik a lelket is, annál hatásabb eszközeivé lesznek a lelki épülésnek. Nem lehet tehát megengedni, hogy a keresztény istentiszteletben kárhoztassák a művészetnek minden nyilvánulását, kárhoztassák mint a valódi kegyességgel ellenkező káros dolgot. Én teljesen osztom annak a kritikusnak a nézetét, a ki azt mondotta: „Minden vallás, mely egyszer kifejeződik, szükségképpen művészetet hoz létre és minden művészet, melynek a maga eredetéről és végezeljáról tudata van, a vallásra jön ki“. „A művészetnek minden munkájában az imádásnak egy mozzanata van.“

-- Egy korábbi levelemben említettem volt, hogy Puyroche, a lyoni consistorium elnöke a franciaországi lelkészek számára segélyegyletet alakított. Az orthodoxok megtagadták az abban való részvételt, mert abba a lelkészeket tekintet nélkül a hitnézetekre felvették. Az orthodoxok a maguk számára egy külön segélyegyletet alakítottak. És most az veszik észre, hogy a jóltevés eme munkájában való megkülönböztetésük sikertelenségbe végződött. Egyletük felbomlott és az elnök a Lyonban alakított társulat elnökét megkereste, hogy az elszakadtak újra felvétessenek. Feleletül azt nyerte, hogy készség-

gel elfogadják, a kik jelentkeznek, kik hajlandók elősegíteni, hogy a szivélyes egység és testvéri támogatás valósuljon a francia nagy protestáns család tagjai között. Ez szerencsés határozat a segélyegylet jövőjére.

Csakis üdvözölni lehet az orthodoxokat e lépésükért, nem tekintve az indokokat, melyekből e lépést tették. Soha se késő a hibát beismerni. Hogyha mindig így történnék, menyivel könnyebben eloszlattatnának az egyházban a nehézségek.

CHARRUAUD D.

Gondolatok.

Felső-Zsuk, 1899. ápril 30.

Gondolataink gyakran tétlenül szunnyadnak bennünk. Létezésüket akkor vesszük észre, ha a fáradságot nem sajnáljuk kutatni utánunk. Olyan az, mint valamely értékes tárgy, mely lim-lommal befedve, elkerülte figyelmünket. Csak hányjuk széjjel a gomolyt, ráakadunk. Sokan nem kíváncsiak, vagy restek, és így elvész egy érték, mely érdemes lett volna, hogy felszínre hozzák. Ki a vesztes? A társadalom, melynek az okos, praktikus ideákra szüksége volt és lesz. Az ember, ki annyi lélekemelőt megteremtve, a nyomor pusztításait még nem látja meg kellőleg. Az ember, ki mindig csak az önmaga középpontja marad és nembánomságával, ha ott megtalálta annak örömeit, virágait, megindul a maga útján és csak akkor hajol le, ha azokat rendre felszedegetni kívánja. A többit lássa más, kinek van ideje, kedve rá. Ki bajlódna a mások bajával, midőn nekünk is annyi van? Ez az emberek rendes válasza.

Ennek ellenkezője — ritka kivétel.

És foly az ár tovább, poronszigeteket rakván le a termékeny talajra. Ki bánja? Majd megapad. Jó az Isten! Jönnek időnként viharok, elmosásák a kopár területet. De az alatt hány nyomorult ember pusztul el? Hány életteljes reménység és jól beindított terv foszlik szét?

*

1899. május 9.

A nehéz bánatnak lassan erednek meg könnyei. A bánatos olyan, mint a megriasztott állat, mely ijedtsége első perczében nem tudja, merre meneküljön. Midőn elveszik valakitől azt, a mi neki legkedvesebb volt, melyet nélkülözhetetlenné tett előtte a megszokás: akkor azt képzei, minden elveszett. Lelkünk sötét gondolatain át komor színben tűnnek fel a tárgyak, az élet. Igen, álmatlan éjjek, izgatott nappalok és végül aláfoló könnyekkel váltjuk meg magunkat a bánat szenvedéseitől.

*